

Roy Jacobsen

DŘEVAŘI

Z norštiny přeložil Ondřej Vimr

PISTORIUS & OLŠANSKÁ
PŘÍBRAM 2010

Tato publikace byla vydána s laskavou finanční pomocí
nadace NORLA.

This translation has been published with the financial support
of NORLA.

Originally published under the title *Hoggerne*
Copyright © J. W. Cappelens Forlag AS, 2005
Translation © Ondřej Vimr, 2010

ISBN 978-80-87053-42-3

Kdyby se v jakékoliv společnosti setkali Sokrates a Karel XII. a Sokrates by vyzval přítomné: „Následujte mne, promluvíme si o filosofii,“ a Karel XII. by uchopil meč a vyzval by je: „Následujte mne, svrháme ruského cara,“ všichni by se styděli následovat Sokrata.

Samuel Johnson

Suomussalmi vypálili už sedmého prosince, všechny čtyři tisíce obyvatel evakuovali, zůstal jsem jen já, narodil jsem se tu, prožil jsem tu celý život a nedokázal jsem si představit, že odsud odejdu – takže když se přede mnou zjevil člověk v bílé uniformě a z lejštra mi přečetl, že musím pryč, zaryl jsem boty pevně do sněhu a nikdo se mnou ani nehnul, tak je to přece po celém světě, vždycky se najde člověk, alespoň jeden, který se nezachová jako všichni ostatní, aniž třeba ví proč, a tady v Suomussalmi jsem to byl já.

Stál jsem tam opuštěný jako solný sloup a pozoroval mohutné moře plamenů vzdouvající se vprostřed promrzlých lesů, kupodivu to ve mně budilo hrůzu i úžas, vždyť jaké to bývalo hezké město, moje město, jediné město, které pro mě bylo něčím víc než shlukem střech a zdí, a teď tam zůstalo jen několik málo domů, když bylo po všem, napočítal jsem jich něco málo přes dvacet.

Taky kupec Antti mi říkal, než město opustil, že „tady nemůžeš zůstat, Timo, co nevidět jsou tu Rusové a zabijou tě“.

„Blázný nezabíjejí,“ opáčil jsem. „Rusy já znám.“

„Neblbni, zabijou všechny, je jim úplně jedno, kdo koho zná, tohle je válka, Timo.“

A to jsem mohl tak akorát zopakovat, co už jsem říkal, že mě se nikdo ani nedotkne, což mi ovšem připadalo zbytečné, protože už jsem to říkal, a tak jsem se místo toho na

Anttiho podíval, jako mám ve zvyku se dívat, když není co dodat, na Anttiho, pro něhož jsem pracoval už od smrti rodičů a jenž mi nikdy nevynadal, ačkoliv byl pochopitelně občas s mým chováním nebo s odvedenou prací nespokojený.

„Ty špalky dělej kratší,“ řekne třeba.

„Vždyť jsi říkal půl metru,“ ohradím se, vytáhnu metr a plácnu se jím přes dlaň a svým způsobem tak pohrozím, že jestli námitku nestáhne, ukážu mu, jak se věci mají.

„Kamna v kostele nejsou hluboká,“ stojí si na svém, „takhle to farář nekoupí.“

„Tak to prodej Marje.“

„Už jí do kavárny nikdo nechodí.“

„Tak je můžu ještě rozpůlit, pak budou mít čtvrt metru a můžeš je prodat učiteli Mäkinenovi, ve škole jsou krátká kamna, ne?“

„To budeš mít dvakrát tolik práce,“ dorážel zas Antti, „a už takhle si nevyděláš skoro nic.“

To už je ale jiná věc, protože jak se člověk tady na světě má, je zpravidla jeho věc, na tom se většina lidí shodne, takže je s podivem, jak často se to musí připomínat; a krom toho jsem peníze nepotřeboval, měl jsem statek a půdu a les, mohl jsem chodit na ryby a na lov, od Anttiho jsem zadarmo dostával mléko, mouku a sem tam nějaké konzervy, anebo mi to strhával z plateb, které mi dlužil za dřevo, ale co na tom sešlo, protože když o ceně mléka i dřeva rozhodoval on, byla nízká, protože to byl sice lakota, ale taky mu mě bylo líto – většina lidí v kraji mě lituje, pokud je zrovna ne-dráždí, jak vypadám, anebo si ze mě netropí žerty pro něco jiného, ale z toho jsem si těžkou hlavu nikdy nedělal, protože se často stává, že stejným lidem, kterým je mě jednou líto, se jindy zachce si ze mě tropit žerty, jako by je soucit najednou omrzelo; jednoho dne na mě pokřikují, že jsem blázen, a den nato mi dávají mléko nebo maso, ale obojí naráz se moc často nepříhodí, jsem z těch, kterým se všeho dostává po troškách, takže jsem se musel naučit si cenit toho

mála, co mám, i když z pohledu někoho jiného to nemusí mít cenu vůbec žádnou.

Pomáhal jsem Anttimu a jeho dvěma synkům balit, odváželi, co jim přišlo pod ruku.

„Ty už se nechceš vrátit?“ zeptal jsem se, když jsme vynášeli kolovrátek a masívní šicí stroj, kterého se ode dne, kdy mu zemřela manželka Anna, nikdo ani nedotkl.

„Chci,“ odvětil, „ale spálí nám dům a na to já se nemůžu dívat. Tak sebou hýbej!“

„Takže si postavíš nový, až se vrátíš?“

„Postavím. A bude stát zrovna tady. Pozemek jen tak nezmizí.“

„Budu ti na něj dávat pozor.“

Ale toho dne se Antti nesmál. Prohlásil, že za pětadvacet let, co je na světě, ještě takhle smutný den nezažil, možná s výjimkou dne, kdy zemřela Anna, což se stalo skoro na den přesně o rok dřív.

Velké saně i dvoje menší sánky jsme naložili nábytkem a povlečením a oblečením a také jsme naložili pozůstalost po Anně a z obchodu jsme vynosili všechny konzervy a sušené jídlo a ostatní jsme zničili, v rozlehlých odcizených místnostech zůstala pouze kamna, po domě se rozléhala ozvěna a podél lišt se po podlaze proháněly šedé chuchvalce prachu jako poplašené krysy.

„Můžu tu bydlet?“ zeptal jsem se a hlavou jsem kývl směrem ke kumbálu vzadu, kde jsem měl postel a nějaké věci.

„Všechno to tu spálí!“ zvýšil hlas Antti. „To ti to mám do té hlavy natlouct?!“

„Když tu budu bydlet, tak se mi to třeba podaří uchránit,“ já na to, „a nebudeš muset stavět z gruntu, až se vrátíš.“

Antti se zatvářil, jako by mě zároveň litoval a nenáviděl. Pak mi ale položil ruku na rameno a ztrápeně odvrátil zrak, tak to měl ve zvyku, odvracel zrak, když věděl, že už jen pohled na mě by křehké pouto našeho přátelství podrobil zkoušce.

„Tak tě zastřelí,“ konstatoval. „Na rozkaz samotného Mannerheima.“

„To bude moje věc,“ opáčil jsem.

Tím jsme celou záležitost uzavřeli, oba jsme dosáhli svého, jako vždycky, ale zvláštní potěšení jsme z toho neměli ani jeden.

S Anttim jsme se dohodli, že si vezme i mého koně, Käviho. Pak se celou vahou s povzdychem usadil do prvních saní a vzal do ruky také otěže koně za sebou, který táhl saně nejstaršího syna Harriho, jenž držel otěže koně, který táhl saně úplně vzadu, v nichž seděl Jussi, kterému kryl záda Kävi, volný jako pták, takže když se po skřípějících skluznicích vydali k mostu na Hulkonniemi, vypadali zrovna jako vláček, lokomotiva se dvěma vagónky, a co jsem viděl, nikdo se ani neohlédl, a já stál na schodech a mával jsem jim, až se mi nakonec i se stovkami dalších saní a aut a s domácí zvířít a také s několika traktory vytratili z dohledu, co mělo nohy, onoho nejtemnějšího dne Anttiho života, to Suomussalmi opustilo, sedmého prosince 1939.

V žádném městě ještě nikdy nevládl takový klid. Nesvítilo jediné světlo, v prašném sněhu nebylo slyšet ani kroku, ani hlasu, nikde se neozývalo bučení krav ani štěkot psů, v kójích nedupali a nefrkali koně ani krávy, zvuky města se vytratily, ale hlavně: z komínů nestoupal kouř; městečko se čtyřmi tisíci lidí a se stejným, ne-li vyšším počtem domácích zvířat se během několika málo hodin proměnilo ve shluk prázdných dřevěných skořepin, které tak tak zadržovaly dech v ledové zimě, jež okolním lesům vládla již v dobách, kdy lidi ani zvířata ještě ani nenapadlo, že by mohli být stvořeni.

Vyšel jsem z krámků a šel jsem se náhlou prázdnotou projít, jako bych si na ni chtěl sáhnout, ohmatat si ji. Najednou jsem si všiml, že mnohé dveře zůstaly nezamčené, ba otevřené dokořán, a že někteří k nim sami navezli něco slámy

a dřeva, aby se vojákům domy lépe podpalovaly, a to dřevo jsem často poznával, bylo moje, podle toho, jak bylo nařezané a naštípané, na dřevu mám skoro jako vyraženou značku.

Někdo nanosil dříví i dovnitř, rozházel je a slámu a noviny po podlaze a po schodech, nastrkal je do skříní a polic. Ne všichni si toho očividně odvezli tolik jako Antti. Z jednoho domu odstěhovali jenom nábytek z ložnice, z jiného zřejmě nedokázali odejít bez kuchyně, v dalším to vypadalo, jako by se jím prohnala tlupa zlodějů, nebo panika, vládl tam nepořádek jako z jiného světa, jako by všechno schválně zničili.

Zato v jednom domku, jenž patřil starému Luukasovi a jeho ženě, které jsme říkali teta Roosa, už na první pohled nezmyslo nic, místnosti naopak voněly čistotou, postele byly pěkně ustlané a vysmýčeno bylo, jako by čekali Vánoce. Na stěnách zůstaly viset fotografie tří synů a rodiny starého páru z Raatevaary, vesničky u hranic, kterou prý rudoarmějci obsadili o nějaký týden dřív, a teď už odtamtud postupovali na Suomussalmi.

Luukasovi a Roose jsem často nosíval dřevo a starý pán mě jednou také vyfotil, s Kävím a vozem s dřívím, jak na něm sedím jako nějaký paša. Ale na zeď si lidé zpravidla věší jen rodinné příslušníky, takže jsem zůstal zastrčený někde v šuplíku či tak něco. Ničeho jsem se však ani netkl, jen jsem domem procházel a obhlížel ten pozoruhodný a vysmýčený klid a řád – všechno, co lidé potřebují k životu, navíc jejich podobenky, a přitom všechno mrtvé, mrtvé jako sníh.

A stalo se, že jsem se kromě domu Anttiho rozhodl zachránit i tenhle dům, tak jsem si zašel pro vidle a vrhl jsem se na hromadu slámy, kterou Luukas nechal přede dveřmi, a odnosil jsem ji do chléva a dolů do jámy na hnůj. Při té příležitosti jsem tam objevil půlku prasete, kterou tu nejspíš zapoměli, anebo ji tu nechali schválně a měla vzplanout i s chlévem.

Moc jsem o tom nepřemýšlel, co jiného se také dalo dělat, napůl zmrzlé prase jsem rozporcoval, kusy masa jsem zabalil do celty a pověsil jsem je na smrk kus opodál v lese, kde v mrazu vydrží i několik měsíců, pokud na ně nenarazí zvěř. A jak jsem tak přemítal nad tím, jestli mám nastražit past na kuny, uslyšel jsem poprvé v životě válku, hukot motorů, jenž se pozvolna přibližoval bezvětřím zimy, z téhož směru, kam odešli evakuovaní obyvatelé městečka, pak ke mně dolehlo i několik ran, z nesmírné dálky, z východu, z děla.

Vracel jsem se temnými ulicemi, a když jsem došel k Anttiho krámku, přes most se sunuly první armádní vozy a jeden džíp zastavil přímo přede mnou – ostatní pokračovaly dál do města, vezli se v nich bílé oděny vojáci, kteří postupně vyskakovali a s připravenou slámou, dřívím na podpal a s kanystry petroleje vnikali do bezbranných domů.

Z džípu vystoupil muž mezi třicítkou a čtyřicítkou a poměřil si mě pohledem, jenž prozrazoval, že nevěří svým očím, živý člověk ve městě, které se má srovnat se zemí.

„Co tu děláte?“ otázal se.

„Bydlím tu,“ odvětil jsem.

„Město se musí evakuovat,“ on na to. „Rusové tu budou... možná už zítra ráno.“

„Na tom mi nesejde.“

Zase vypadal, jako by se ocitl tváří v tvář čemusi ne zcela uvěřitelnému. Z auta vyskočil řidič a pustil se s ním do řeči, potichu, ale já jsem na tom se sluchem nikdy špatně nebyl, a muž, který se mnou předtím mluvil, se vrátil a zeptal se mě, jestli jsem místní blázen. Vyslovil to beze známky nechutného posměšku, jako by mi kladl zcela běžnou otázku, jako třeba kolik mi je roků, a tak jsem vcelku prostě odpověděl, že ano a že jestli mi hodlá vyhrožovat zastřelením, tak já tu zůstávám, protože Suomussalmi nikdy neopustím, v životě jsou důležitější věci než jeden bídný lidský život.

To ho přinejmenším přinutilo k úsměvu, ač nechtěnému.

„Jste ozbrojen?“ zeptal se po chvíli a okousával kousky ledu, které se mu houpaly na zplhlém kníru.

Šel jsem do zadní místnosti v Anttiho skladu, kde jsem měl naskládané nářadí a také všechno jídlo, vyšel jsem ven a ukázal mu zbraň.

„Mosinka,“ pronesl zamyšleně a holýma rukama starodávný poklad pohladil, zjevně mu imponovalo, jak je udržovaná. „Vojenská výzbroj?“

„Ano. Po otci.“

„Munici máte?“

Dal jsem mu i munici. Uložil ji i s puškou do auta, zpola se ke mně ještě jednou obrátil a zřejmě přemýšlel nad čímsi, co ho usilovně trápilo, takže nebyl schopen se dál pohnout.

Za okny nejbližších domů už šlehal oheň, mezi auty a domy neustále pobíhali řvoucí muži, okna sousedních domů vybuchla v jakési dvojitě explozi a v tu ránu se oba domy octly celé v plamenech. Museli jsme před pronikavým žářem couvnout, důstojník ukázal řidiči, aby s autem zajel do bezpečí, a šel pomalu za ním, zatímco já tam zůstal stát a horko mi do zad pralo jako rozžhavené slunce.

Po pár krocích se zastavil a vrátil se, odvedl mě dolů k mostu, vytáhl tabatěrku a nabídl mi, jestli si chci zapálit.

Odmítl jsem.

„Tohle musíme taky spálit,“ řekl a kývl hlavou směrem k Anttiho krámku, přičemž se mu z chvějících se nosních dírek plazili dva bílí hadi cigaretového kouře.

„To zvládnou sám,“ nabídl jsem se. A jemu se ve tváři znovu objevil onen zamyšlený výraz, který nesvědčil vůbec o ničem. „Já se nebojím,“ dodal jsem. „Ničeho.“

Žár už byl tak mohutný, že jsme nemohli zůstat ani na ulici. Požár už jsem viděl dřív, ale jen na dálku a jen jednoho domu, a v tomhle případě mě ani tolik neudivovalo to nesnesitelné vedro, ale všechny zvuky, jedna exploze přecházela v druhou a všechno dohromady to znělo jako ohromný výbuch sopky, a kde se jenom vzal všechn ten vítr, bezvětrným peklem se naráz prohnala mohutná vichřice.

„Válka bez ohně je jako klobása bez hořčice,“ ječel mi důstojník do ucha. „Za mnou!“

Dal se do poklusu směrem k mostu. A mně nezbývalo než utíkat za ním, a taky že jsem ho dohnal a kus cesty jsem běžel vedle něho. Neměl jsem sebemenší problém s ním držet krok, i když těžko říct, jestli se snažil mi utéct, běžel vlastně celkem klidně, ale přesto to vypadalo, že ho štve, že s ním krok držím tak lehko, až k mostu, kam se sjela všechna auta a vyčkávala dalších rozkazů – Suomussalmi leží na výběžku v několik desítek kilometrů dlouhém jezeře Kiantajärvi, které se kolem něj vine jako zubatý had, a vtom jsem uviděl, že hoří i domy na protějším břehu, ale tam jich bylo daleko méně, takže jsem předpokládal, že vojsko se tamtudy může bez potíží vrátit, pokud tedy neměli v úmyslu vydat se po ledě k jižním břehům jezera, což bych udělal já, kdybych jednotkám velel a měl v plánu město, které jsem z taktických důvodů vypálil, dobýt zpátky.

Nic jsem ale neřekl a to už se na mě důstojník zase díval těma svýma ztrápenýma zimníma očima, pak v něm však převládlo rozčilení, takže se nakonec přeci jenom rozhodl.

„Zbraň vám nechat nemůžu,“ prohlásil. „Bylo by to ještě horší... pro vás.“

Přikývl jsem.

„Ale dobře se o ni starejte,“ nabádal jsem ho.

Zablekotal nějaké to kyselé „ovšem“, na okamžik byl duchem nepřítomen, načež se mu ve tváři opět rozehrál jemný úsměv. Teprve když vojákům z plných plic rozdal rozkazy a auta se rozjela přes most, došlo mi, že ještě naposledy zvažuje, jestli mě má odvézt hrubou silou, anebo jestli se má se mnou vůbec zahazovat.

„Už jste se dlouho nevyspal,“ řekl jsem.

Udiveně na mě pohlédl.

„Od minulého týdne, proč?“

Udělal jsem několik kroků stranou.

„Stejně mě odsud nedostanete,“ zavolal jsem. „Zkrátka vběhnu do ohně a hotovo.“

Vypadalo to, že konečně pochopil, že když něco říkám, tak to myslím vážně. Vtom už přijelo i jeho auto, otevřel

dveře, prohodil několik slov k řidiči a otočil se ke mně, v rukou bílý kabát s kapucí, a mlel cosi o tom, že mě v té zimě zahřeje, nebo mě alespoň nenajdou, kdyby mě přece jen napadlo utéct. Neměl jsem se ale k tomu, abych si ho vzal.

„Jsou Rusové bílí, nebo černí?“ zeptal jsem se.

Rozesmál se, hodil kabát zase do auta a zařval:

„Černý! Černý jako prase!“

Pak ještě zřejmě utrousil „hodně štěstí“, úplně tiše, takže jsem to neslyšel, možná ze sebe vyklopil tirádu nadávek, přestože mně by bývalo přišlo vhod, aby mi popřál „hodně štěstí“, nasedl do auta a to se rozjelo za ostatními, přes most, směrem na Hulkonniemi, na západ, dál od postupujících rudoarmějců.

S tímhle důstojníkem jsem se pak setkal ještě jednou, jmenoval se Olli a tenkrát měl hodnost poručíka, zrovna jako můj táta. Když válka skončila, pořád měl ještě hodnost poručíka, na rozdíl od mého táty, jenž to během svojí války dotáhl až na kapitána.

2

Běžel jsem zpátky do města a všiml jsem si, že Anttiho dům neshořel, přinejmenším překvapivě nevyhořel vnitřek, doutnalo to jenom v kuchyni a kouř se jak husté kyselé mléko lepil na okna ve světnici a v pokojích. Ze sousedních domů ale šlehaly plameny, takže nebylo možné se k domu dostat zepředu, proto jsem ho oběhl, že rozkopnu zadní vchod, kterým jsem za Anttim chodil já, když vtom mě na poslední chvíli napadlo, že to by vlastně ještě tak scházelo, oheň naráz rozdmýchat, a tak jsem radši začal škvíry a sklepní světlíky ucpávat sněhem, aby dům naopak lépe těsnil.

Už tak hrozivým hlukem najednou zaburácela další exploze – do povětří vyletěl most – a v neskutečné záři nad Hulkonniemi jsem uviděl, jak se led v zátocě rozpustil, jezero vypadalo jako řeka za jarní oblevy. Na kraji lesa se ve slabém stínu stromů blýskala voda, obrovská vodní masa, mohutná šedá řeka, která se pomalu sunula na led k přístavnímu molu v Haukiperä, do míst, kam bych přesunul vojáky, kdybych byl Olli nebo jeho nadřízený. Nevím ale, jestli mě ten pohled nějak zvlášť uklidňoval, člověk v takových chvílích nemívá čistou mysl, vlastně jsem nemyslel vůbec na nic, prostě jsem dělal to, co jsem dělal, pěchoval jsem sníh do škvír a světlíků a pozoroval jsem, jak poslední spojení se západem letí do vzduchu.

Dým za ojíněnými okny Anttiho domu vypadal jako neprostupná zeď, stále byl však šedý, našťastí, a nikoliv žlutý, ani rudý, a tu jsem si uvědomil, že to přežije, dům i krám.

Krámek jsem obešel, zašel jsem do skladu, vzal jsem si nářadí a jídlo a vzdálil jsem se do bezpečí dál do lesa, kde jsem čekal dlouhé hodiny a pozoroval jsem, jak všechno, co obyvatelé Suomussalmi stvořili a nahromadili, mizí v černém dýmu, a všechno to podpálili zrovna takoví lidé anebo jejich nadřízení, a byl jsem překvapený, jak neobyčejně silný dojem ve mně budí pohled na hořící školu, pod kterou bych býval tolikrát nejraději škrtl sirkou sám, když jsem do ní chodil a nebavilo mě to tam, dětství vyletělo do povětří, spolužáci i vzpomínky, dobré i špatné, a kostelík, který hořel snad ze všeho nejlépe, kdoví proč, až teď jsem si uvědomil, že v celém městě není krásnější stavba, byl jsem v něm pokřtěn i konfirmován, a také jsem si myslel, že se odtamtud vydám na cestu poslední, jako mí rodiče – moře plamenů zprvu vypadalo jako mohutná rozervaná hvězda, jež přes město rozhodila nespoutané cípy, pak jako syčící had, jako pytel divých temných mračen, které se přelévají sem a tam, běsnící bouře burácející v bezvětrí, jež v mžiku dosáhne vrcholu a hned nato s lomozem opadne, asi jako když se zřítí hora, pomyslel jsem si, jako lavina.

Musel jsem v lese zůstat dlouho do noci. Sníh na strozech tál, kapky létaly třeskutým mrazem, měnily se v kroupy či bělostné oblázky a na černou zem dopadaly za sykotu, jako když se koním vypalují odznaky, všechny základy doutnaly, všude vystoupila holá zem, hlína pokrytá sazemi jako hnilobnou snětí, až ji nakonec mráz znovu proměnil v kámen a ulice zbavené domů a cesty proměnil v šedý a pustý beton. Když se ale rozednilo, jak se jen po takové noci může rozednít, nepůsobilo to tam kupodivu tolik neskutečně, jako když ještě všude vládl klid, domy ještě stály na svém místě a třásky se jak bezbranná děcka. Takhle přesně má vypadat spálené město, jako kráter prohnílý do bílé pokožky, tohle

člověk od spáleného města očekává, je to strašné, rozum nad tím zůstává stát, a přesto je to přesně tak, jak má.

Zjistil jsem ale, že asi dvacet domů přežilo, s nějakými odřeninami, více či méně ožehnuté, a mezi nimi nejen Anttiho krámek, ale také domek Luukase a tety Roosy, který jsem pro jistotu zamkl. Trochu ohořel jenom přístřešek nad vchodem a střecha, takže když jsem prošel zelenými dveřmi do kuchyně, mohl jsem konstatovat, že fotografie synů a členů rodiny z Raatevaary stále visí na zdech, a v tu ránu jsem si uvědomil, že se zabydlím tady a ne v Anttiho prázdném a zakouřeném krámku, tady u Roosy a Luukase jsem měl všechno, židle a stůl a postele a talíře a příbory, tedy až na jídlo, ale zato mi na stromě viselo prase a navíc jsem si něco málo ukořistil, když jsme nakládali na Anttiho saně.

Ve spíži jsem navíc našel krajáč sádla, bandasku zmrzlého mléka a pytlík hrubé soli. Chlív vyhořel, ale ne do základů. Rozhodl jsem se, že ohořelé pozůstatky strhnu a nasekám je, aby bylo dřevo na otop, stěny byly zpevněné kulatinou, suchým smrkem, a když se nachýlil večer, měl jsem připravenou pěknou hromádku dříví dobře na tři čtyři týdny, ne-li na víc.

Vrátil jsem se do lesa pro zmrzlé prase, polovinu masa jsem nasolil a druhou jsem pověsil do ledové spíže. Pak jsem si uvařil jako doma a najedl se a napadlo mě, že kdybych si teď ještě mohl dát kafe, tak bych se vlastně měl docela dobře. A jak jsem o tom tak přemýšlel, tak jsem usnul, hlavu v drobcích na stole, a zdálo se mi, že stojím před zavřenými dveřmi a nemůžu najít svoje jméno, ale když ho nenajdu, tak nemůžu jít dál, ale kde může být? Protírám si oči, až málem oslepnu, ale jméno pořád nikde – když už jsem vzdal veškeré naděje, probudil jsem se, úplně vyčerpaný.

V zrcadle nad výlevkou jsem si všiml, že mám oči jako rozmačkané brusinky, od kouře a vody, obočí a konečky vlasů seškvařené, tváře mi hořely a kůžičku na nose jsem

měl tenkou jako muší křídélka. Pak už ale bylo načase se obléknout a jít na obhlídku města, to se nedalo nechat jen tak, a už se mě spousta lidí ptala, jestli jsem nelitoval, ani v tom okamžiku, že jsem tam zůstal, ale na to já jsem vždycky odpověděl, že ne, a nikdy ani jinak neodpovím.

Během nevím kolika hodin, které jsem prospal, trochu nasněžilo a teď vládlo hrobové ticho, ani z lesů se neozývaly výstřely, na zemi i na nebi vládla neskonale mrtvolná zima.

V doutnajících ruinách toho moc nezbylo, jen víry sazí a spousta zmodralého kovového šrotu, který jsem kus po kusu vyhrabával železnou tyčí, nechával vystydnout ve sněhu a sbíral na hromadu, aniž jsem věděl, proč to vlastně dělám, asi jakmile člověk vidí nepořádek, snaží se ho uklidit, zvláště když je nepořádek ve věcech, které má rád, a já jsem měl vždycky zálibu v různém náradí a náčiní, našel jsem rýč a vidle bez násady, sochor, listy pily, kusy řetězů, koňský postroj a různé nástroje bez kožených a dřevěných součástí, s amputovanými končetinami, a skoro celý den jsem to snášel na hromadu před domem Luukase a Roosy. Začalo to jako mechanické manévry, ale čím dál víc se to podobalo nějaké hře a mě napadlo, že by se to všechno dalo opravit, udělat ke všemu nové rukojeti, vždyť jak to všechno bylo cenné a nepostradatelné, když město normálně fungovalo, šroubováky, kladiva a palice, vrtáky, dláta, háky, klíny, vozíky, podkovy, rámy od kočárků, pumpy, kování na schůdky, petrolejky, háčky do oken, kola k bicyklům... Některé předměty nešlo ani pořádně rozeznat, hodinový strojek, seškvařené kusy kování bot, vodítko na psa, pravděpodobně bývalá šperkovnice, sběrací hřebeny, kliky, úchyty na police, hrst násadek na pero – ty jsem našel ve vyhořelé škole – stojan na globus, znetvořené kostry na jedné hromadě s roletami a svazky drátů, které vypadaly jako zkamenělý hmyz.

Ve sklepech pod dřevoplaveckým srubem, který sice neshořel, ale výbuch mostu mu oderval střechu a poboural stěny,

jsem pak našel dvoukilovou pikslu kafe, plnou víc než z poloviny, a pod doutnajícími padacími dvířky do sklepa sousedního domku se skrýval pytlík do hněda opražené mouky a košík černých vajec natvrdo, v jiném sklepě jsem našel čtyři sklenice dvakrát převařené rebarborové marmelády, láhev teplé vodky, pět vyboulených konzerv bez etiket a několik kilo špinavých krup.

To mě povzbudilo, a tak jsem šel prohledávat i další zbylé domy, ale působilo to v nich zrovna tak neutěšeně jako před požárem v ulicích, procházel jsem mezi nahatci, kteří nemohli popadnout dech, ničeho jsem se moc nedotýkal, jen jsem všude nahlížel a dům od domu jsem zklamaně pokyvoval hlavou nad prázdnými spížemi.

Přišel jsem ale na dvě zajímavosti: zaprvé veškerý život ve městě neustal, zůstaly tu kočky, některé jsem viděl na vlastní oči, další a další po sobě zanechávaly křížem krážem stopy ve sněhu, který se na černotu snesl jako třpytná bílá mouka.

Také jsem objevil dopis, na kuchyňském stole v domě za školou, jenž patřil jedné staré ženské, Bábuška jsme jí říkali, i když byla stejně jako my všichni Finka, protože byla odněpaměti hrbatá a bledá jako dřevo. Před odchodem si doma uklidila stejně jako Luukas a Roosa. Neodolal jsem pokušení a dopis jsem otevřel.

Stařenino písmo nebylo snadné rozluštit, ale číst umím dobře a papír měla nalinkovaný podle nejistého pravítka a roztřesenou tužkou napsala, ať vojáci všechno spálí a ať si neberou servítky, že dům umyla a uklidila jen proto, aby dala Finsku dar, jak se sluší a patří.

Ale dům zůstal stát.

Vtom jsem si všiml, že se dopis někdo snažil znovu zalepit, že ho před mým příchodem roztrhaly špinavé netrpělivé prsty a nejspíš ho někdo četl. Na podlaze jinak vysmýčené kuchyně ležela hromada slámy a dřeva, z hadráku čpěl petrolej a u lavoru v koutě se povaloval kanystr. Porozhlédl jsem se, jestli nenajdu sirky nebo známku nezdařeného pokusu rozdělat oheň, ale nikde nic.

Chvilku jsem tam poseděl, ještě jednou si dopis přečetl, anebo jsem se na něj díval, jak se to stává, že člověk jen tak civí na písmenka, přitom je vlastně nechte a myšlenky se snaží poradit si s tím, co si člověk sám neumí vysvětlit, a pomalu jsem začínal chápat, že voják, který to tu měl podpálit, si dopis přečetl a pak rozkaz nedokázal vykonat, nedokázal podpálit dar Finsku.

Uvažoval jsem nad tím, jestli to znamená, že tuhle válku prohráme a jako národ zanikneme. Ale přišel jsem na to, že země, která má takovéhle matky a vojáky prostě prohrát nemůže, ať se děje, co se děje, právě takový národ může přežít i to, co jiný ne, proto jsem měl nevyslovitelnou radost, když jsem zjistil, že ještě čtyři další domy jsou vysmýčené a uklizené, jako by v každé opuštěné místnosti svítilo slunce. V domě vedle Luukase jsem navíc našel nástěnné hodiny a řekl jsem si, že bych si je mohl vypůjčit, anebo vzít do ochrany, těžko říct, zkrátka jsem si odnesl nástěnné hodiny, s ciferníkem, klíčkem i ručičkami, s funkčními ozubenými kolečky, vydávaly i onen zvuk, co připomíná tlukot srdce posledního přítele člověka.

Vrátil jsem se a zatopil jsem v Roosiných velkých kamnech v kuchyni, kladivem bez násady jsem zatloukl modrý hřebík a mezi rodinné příslušníky z Raatevaary jsem pověsil hodiny, pak jsem upekl chleba, upražil kávu a pomalu a pořádně, jako už dlouho ne, jsem se najedl; jako zákusek jsem si ohřál trochu rebarborové marmelády s mlékem. Když jsem dojedl, byl už večer.

V domě měli petrolejky i petrolej a také svíčky, ale rozhodl jsem se, že v klidu počkám, až tenhle neobyčejný den mého života zhasne sama noc, den, který tichem, kočičími stopami a vysmýčenými domy přeřídil nebo utlumil můj vnitřní stroj, jenž myslí, i když já nemyslím, anebo mě přenesl zpátky k člověku, jímž jsem byl, než se to všechno stalo, byl to jeden z těch okamžiků, kdy si člověk může být těžko jistý, jestli se mění, nebo jenom poznává sám sebe.

Když se úplně setmělo, vyšel jsem ven a zaposlouchal se – a nic jsem neslyšel. Zhola nic. Pomyslel jsem si, jak je to zvláštní, ale že by bylo ještě zvláštnější, kdybych něco slyšel. Tahle válka, která mě obklopuje ze všech stran, a přece tu po ní není ani slechu, je jako den po noci, až přijde, tak tu bude.

Vrátil jsem se dovnitř, zamkl jsem za sebou, vyšel jsem po schodech nahoru a lehl jsem si do pokoje, který, jak jsem věděl, patřil nejmladšímu synovi Luukase a Roosy, Markkovi, jenž sloužil v armádě na Karelské šíji, kde zuřila opravdová válka a nikdo se tam nesnažil jenom tak proměnit život v kámen, vojáci tam umírali jako mouchy, Rusové i Finové – v dlaních jsem cítil, že kůže ve tváři už mi nehoří, mám ji ale drsnou jako písek a otupělou, jak to má být, když si člověk projde nějakým děsem, ale zvykne si.

3

Nikdy nemívám tak vzletné myšlenky, jako když se v posteli pomalu probouzím a nemusím vstávat, myslím na moře stromů, na kmeny, které dokáže porazit jedině člověk – nebo divoká bouře – a všechny ukazují jedním směrem, jako by to dostaly rozkazem, jako vojáci, nebo na plaňky plotu, a na vítr, hlas lesa, na vrzání mrazu, zpěv ptáků, bzukot hmyzu a déšť, zato sních toho moc nenamluví, když ale znovu stanu před ohromnými dveřmi a nemůžu najít svoje jméno, slyším jenom zvuky řetězů, hltající železné pásy, řev motorů, holínky v běhu a ryk, dům se z toho celý třese a poskakuje jako hrneček ve splašeném povozu bez sena.

Přesto nijak nespěchám, ne že bych nad tím vším dumal, jen si pamatuji, že nijak nespěchám, vstanu z postele a vykročím ze spánku a obléknu se, jako by se nechumelilo, a pomalu sejdu po schodech do kuchyně a tam stojí cizí muž, který mě zaslechne a prudce se otočí a namíří na mě pušku a ze špinavé neupravené tváře mu kouká panika – vtom se rozkřičí.

Dovtípím se, že to jsou povely. A že je křičí na mě, ale jazykem, kterým umím říct jen několik málo slov, proto zvednu ruce a pokusím se ho obměkčit úsměvem, zároveň vycouvám ven, přičemž na ulici málem zakopnu o hromadu železného šrotu, který přes noc přikryla jinovatka a zapadal sních, a vidím, že spálené město se mezitím zaplnilo lidmi, davy mužů, kteří běhají, pochodují, jezdí autem i koňmo, ticho rozrazilily neznámé černé postavy a jejich stroje a všech-

no zaplnily pachy a zvuky, které tu nikdy dřív nebyly, tisíce cizích lidí a všichni působí tak zvláště a nepřírozeně, jako by je vydupal ze země a oni si ne a ne zvyknout na život na denním světle.

Hrnou se ke mně ze všech stran, valí na mě zraky, ale nic nevidí. A protože to vypadá, že se nedokážou pro nic rozhodnout, že všichni jen šermují puškami a hulákají jeden přes druhého, jako by se nedokázali dohodnout a vztekali se na sebe, vydám se pomalu středem roztěkaného lesa pušek, ruce pořád nad hlavou, jako bych procházel uličkou hanby, kolem sebe bílé tváře, fialové rty a nesrozumitelné výkřiky, směrem k několika obrněným vozům seřazeným před vyhořelou školou, kde se setkám s mužem, v němž poznávám důstojníka.

Obě ruce má zdvihnuté, jako by mě zdravil po indiánsku, ale já vím, že chce, abych se zastavil, tak se zastavím, s řádným odstupem, cosi zařve na blondýna s ofinou, jenž se v tu ránu vyhrne z velkého stanu, jako jediný nemá na hlavě přilbu, ale ušanku se zvednutými klapkami, vypadá jako Fin a promluví na mě mou mateřtinou, i když lámanou, a nejprve jenom suše pozdraví, což tedy opětuji.

Chvilku mlčí a pak mi začne tlumočit, co říká důstojník, nebo spíše co ječí, neboť tlumočnický mluví oproti svému nadřazenému přátelsky, nebo tišeji, a vtom dostanu matný dojem, že jsem toho tlumočnicka už někde viděl, možná je to tím jazykem, protože s postupujícím výslechem mluví čím dál lépe, ačkoliv se nepohneme z místa, protože můžu tak akorát neustále opakovat, že jsem ve městě zůstal úplně sám a že jsem se odmítl nechat evakuovat, protože tady bydlím a nikdy se nikam nemíním stěhovat, ať se děje, co se děje. A jak mu tohle všechno opakuji – a zrovna takhle jsem to říkal už Anttimu a Ollimu –, tak mám pocit, že to zní ještě správněji a důležitěji, skoro jako bych to měl předem promyšlené, což jsem samozřejmě neměl, zkrátka tu ze mě padají úplné blbosti, to je jasné úplně každému, ale nic jiného ze mě ani padat nemůže, protože je to všechno pravda.

Ale důstojníka moje stále se opakující odpovědi dohánějí k čím dál zuřivějšímu vzteku a tlumočnick se mě ptá proč, proč..., až prohlásím:

„Jsem dřevař a mám tady za úkol zásobovat lidi dřevem, aby si doma mohli zatopit.“

A konečně je klid. Vyhublou tváří zmateného důstojníka probleskne cosi jako náznak sebeovládnutí – či smířlivosti? –, vtom se rozchechtá na celé kolo a jeden voják za druhým se k němu postupně přidává a za několik okamžiků se nějakých sto vojáků na černočerném ledě popadá za břicho, jako by v životě neslyšeli nic humornějšího.

Koneckonců smích je teď přeci jenom lepší než ostře nabité pušky, z nichž na mě ostatně už ani jedna nemíří, tak seberu odvalu a spustím ruce volně podél těla, ale zůstanu stát na místě, abych dal najevo, že jsem si vědom, že o tom, kam se postavím nebo nepostavím, nerozhoduji já, nýbrž důstojník, čímž ho ještě více uklidním.

Přistoupí ke mně a prohlíží si mě, jako bych opravdu mohl být ten, za koho se vydávám. Také si jej úzkostlivě prohlížím, bude mu něco po čtyřicítce, je vysoký, má široká ramena, velký nos a úzké zatrpklé rty, do nichž si v jednom kuse kouše, oči má nevyspalé a unavené stejně jako Olli, tvář ztrhanou a vyzáblou, z překvapivě bílé kůže mu trčí nepravdělné trsy týdny neholených vousů.

„Není vám zima?“ zeptám se v jakémisi domnění, že jsem konečně přišel na to, co jim schází, vždyť se tak belhají a potácejí, jsou vysílení, všichni do jednoho, div že se nezhroutí.

„To má být otázka?“ zeptá se tlumočnick jako by nic, ani se na mne nepodívá.

„Ano,“ odpovím. „Vypadá, že mu je zima, už hodnou chvíli.“

Snad si mou otázku lze vyložit v tom smyslu, že se týká dřeva, o kterém jsem zrovna mluvil, že jde o zimu a teplo, a ne o válku. A pokud mohu soudit, tlumočnick i něco v tom smyslu přeložil. Vtom se ale mezi těmi dvěma něco stane,

dost dobře nechápu co, ale důstojník najednou působí, jako by se zlobil spíše na tlumočníka než na mě, a tlumočník jako by se musel bránit.

„Přeložil jste mu to?“ vstoupím do rozhovoru.

„Budte zticha,“ vyštěkne na mě přes rameno, pak zodpovídá ještě nějaké výtky a nakonec se ke mně zase obrátí.

„Nevěří, že se ptáte, jestli mu není zima.“

„Tak to zopakujte a povězte mu, že mu něco ukážu.“

Tlumočník se zamyslí, bez mrknutí oka řekne několik slov rusky a zůstane stát s pohledem zabořeným do země. Důstojník pohledem sklouzne z tlumočníka na mě a procedí cosi koutkem úst. Tlumočník se vši vážností přikývne a ještě jednou se ke mně obrátí.

„Jste opravdu Fin?“

„Samozřejmě.“

„Doklady máte?“

„U sebe na statku, dvacet kilometrů na sever, u Lonkka-niemi.“

Přetlumočí to, důstojník mu odpoví krátkým přikývnutím a několika skřeky.

„Co nám chcete ukázat?“

Ukážu na dům Luukase a Roosy a rukou udělám posunek, který má znamenat, že jsem poslušným poddaným, jenž svým pánům přeje hezké přivítání. Důstojník to rychle zvaží a naznačí mi, že mě bude následovat, s odstupem. A tak jdeme jeden za druhým k domu, otevřu dveře a podržím je dokořán, celkem zbytečně, protože dokud vojáci dům neprohledají od sklepa po půdu, důstojník dovnitř nevkročí, co kdyby tam byly nastražené miny nebo granátové pasti. Mezitím mu ukážu vyrovnané dříví, které jsem připravil, a pozůstatky jedné stěny Luukasovy stodoly. Ale on jen odměřeně pokývne, začne kopat do hromady železného šrotu a prostřednictvím tlumočníka se vyptává, co to tam dělá. Vysvětlím mu, že to je náradí a různé náčiní, které mám v plánu jednou opravit, a můj plán ho zjevně utvrdí v tom, že si budu je správnou představu, co jsem zač.

Důstojník dostane signál, že je vše v pořádku, pokrčí rameny a spolu s tlumočnickem a dvěma vojíny vstoupíme do kuchyně, usadí se ke stolu Luukase a Roosy, mezitím postavím na kafe a nakrájím chléb a vojíni se postaví na stráž každý k jednomu dveřím.

Důstojník něco prohodí, ale tlumočnick ani neodpoví, ani netlumočí. Důstojník zase něco řekne, zní to stejně jako předtím.

„Co říká?“ zeptám se.

„Nemám to překládat.“

„A nebylo to na mě?“

Tlumočnick něco poví důstojníkovi, který dělá, jako by jej vytrhl z myšlenek, a odpoví krátce, leč nikoliv úsečně.

„Že je město spálené,“ řekne tlumočnick tak, aby to vyznělo skoro jako otázka.

„To abyste tu nic nenašli,“ já na to. „Ani jídlo, ani nocleh.“

„To je mu jasné, ale obává se, aby to nebyla past.“

Před očima se mi znovu promítne šedá stinná řeka, která se při požáru sunula na zamrzlé jezero Kiantajärvi.

„Tak proč jste sem chodili?“

Tlumočnick už zase vypadá, jako by nevěřil vlastním uším, když vtom začne něco drmolit, jen tak přímo před sebe, zjevně má strach zaměřit vztek na něco konkrétního. V tentýž okamžik ale omdlí vojín, který stojí na stráž u vchodu, ale při dopadu na zem se hned probere, vyskočí a cosi zablekotá, zřejmě omluvu. Když vidím, jak mají odulé tváře, usoudím, že jim kolena podlamuje náhlý nával horka, a podám vojínovi krajíc chleba. Letmo pohlédne na důstojníka, jenž hledí jiným směrem, čapne chleba a zhltná ho jak vyhladovělý vlčák. Dám krajíc i jeho druhovi, slupne ho úplně stejně, ale mezitím už důstojník podrážděně mává rukou a tlumočnick na mě pohlédne, tentokrát se zjevně snaží volit slova pečlivě.

„Co si myslíte vy?“ ptá se mě znovu na možnost, že by na ně Finové opravdu nastražili past. Jsem si vědom toho, že se jedná o nebezpečnou otázku, ale že to také může být

moje záchrana, pokud tedy důstojníka svou odpovědí přesvědčím o tom, že jsem přesně tak hloupý a neškodný, jak se domnívá.

„Co já vím,“ řeknu, naliju kafe do Roosiných šáleků a ten nejhezčí postavím před důstojníka, který ho hned uchopí a sevře ho v těch svých špinavých rukavicích bez prstů, jako kdyby někoho škrtil.

„Dobře, ale co si myslíte?“ vyjede na mě znovu tlumočnick. Nenechám se vyvést z míry, podám kávu i oběma vojínům, kteří ji k viditelné nelibosti důstojníka hlasitě usrkávají. Tlumočnickovi s klidem povím:

„Přeložil byste i něco, o čem jste přesvědčen, že by to nechtěl slyšet?“

„A co?“

Otázku zopakují.

„Samozřejmě!“

„Tak mu povězte, že si myslím, že finsky mluvíte přílišně, zvláště když se vztekáte.“

Sklopím zraky, ale vycítím, že tlumočnick rudne a jistě musí odolávat pokušení mi kafe chrstnout do ksichtu. Místo toho mechanicky odříká několik vět rusky, důstojník na něho udiveně pohlédne, načech vyprskne smíchy.

„Nerozumím, co přesně říkáte,“ dodám rychle. „Musíte mi prominout.“

Tlumočnick přeloží i tohle, tedy alespoň soudě podle reakce důstojníka, který pronese několik dlouhých vět a z tváře mu mezitím vymizí známky neklidu, jako by se ukazovalo, že řetězec matných tušení nemá hlubšího opodstatnění. Když se tlumočnick konečně odhodlá zapojit mě opět do rozhovoru, zní už také klidněji, ale oči prozrazují jakousi hrozbu či nedůvěru, a to se mi nechce líbit.

„Žádný transport pro zajatce nemáme,“ pronese nezaujatě. „Ale můžete být u ženistů, těm se dřevař bude hodit.“

Přikývnu. Dodá:

„A nemusím ani zdůrazňovat, že když pojmeme sebe-menší podezření, zastřelíme vás...“

Tázavě na něho pohlédnu.

„Prosím?“

Zopakuje to, tentokrát spíše podrážděně než podezřívavě.

„To se mi výborně hodí,“ prohlásím, když je mi konečně jasné, kam míří. „Dřevo rubu rád.“

Dlouze na sebe hledíme, až nastane jakýsi klid zbrání, alespoň doufám, každopádně vypadá, že se smířil s tím, že jsem neškodný.

Zeptám se, jestli by je nezajímalo, čím byl ten dům, ve kterém sedí, ještě před válkou a před tím, než propadl Finsku.

„Ne,“ odvěti tlumočnick.

Zopakuji otázku.

„Ne,“ trvá si na svém. „Ale zajímalo by nás, proč není spálený, to byste nám takhle náhodou povědět nechtěl?“

„Protože jsem na něj dával pozor,“ odpovím, jdu a ze stěny za vojínem sundám podobiznu Luukase a Roosy, položím ji před důstojníka na stůl, na staroušky ukážu a vyslovím jejich jména. Roztržitě si je prohlédne.

„Přistěhovali se sem z Raatevaary před třiceti lety,“ vysvětlím mu. „Luukas se tu živil jako švec a řemeslník, tenhle dům postavil sám, mají tři syny a všichni jsou ve válce...“

Ale tlumočnick nic nepřekládá, vypadá unaveně, a ani důstojník nevykazuje žádné známky zájmu, jenom sedí a tupě hledí na fotografii, jako by mu něco připomínala, – všechno je něčím povědomé, vtom z ničeho nic zvedne oči a zadívá se na mě. Pohled opětuji. Zdvihne šálek, jako by chtěl dolít kávu. Šálek doplním a zeptám se, jestli si nezakousne krajíc chleba, který jsem mu připravil. Bez odezvy. Pije kávu a přemýšlí nad něčím, co ho nepřestává znepokojoovat. A opatrné usrkávání kávy fialovými rty utvoří zvukovou kulisu, v níž jako bych přestal existovat či se proměnil ve zbytného služebníka, v psa, jenž jim snad může k něčemu být, mohou si s ním pohrát, přijde-li jim to vhod, mně to vhod každopádně přijde. Takové bylo tedy mé první setkání s Rusy a nedokážu si představit, že by mohlo být jiné.

4

Ruský důstojník se jmenoval Oleg Iljušin a ve skutečnosti měl hodnost plukovníka, velel 759. pěchotnímu pluku 163. divize, která se sem do Suomussalmi trmácela celý týden, necelých čtyřicet kilometrů, jinými slovy týden hrůzy, tady měli počkat na posily a pak se vydat dál na západ k Botnickému zálivu, tam v nejužším bodě zemi rozseknout vedví, zlomit jí vaz.

O těchhle plánech jsem ale neměl moc času přemýšlet, nasadili mě totiž do práce, na tu nejtupější otročinu, o jakou jsem kdy zavadil, ve dne v noci, navíc s nasazením života, protože finské jednotky území neopustily úplně, jen si počkaly, až Rusové do města nalezou, a pak ho celé obklíčily, takže teď ležely v zasněžených lesích kolem dokola a střílely po všem, co se hnulo, a my jsme měli kácet stromy, řezat a štípat dříví, daleko za městem.

Začínalo nás něco přes čtyřicet, pracovní síly, ženisté, lehce ranění a vyčerpaní, boje neschopní vojíni, z nichž mnozí nikdy nenosili uniformu, a za nepřetržitého dozoru úzkoprsého a uřvaného rotmistra, jemuž, jak jsem se dozvěděl, Rusové přezdívali Štěčkoun, a čtyř poddůstojníků, kteří s námi zacházeli jako se zajatci, a k tomu si to občas přihasil tlumočník a kladl mi otázky, na které neexistovala odpověď – všem to koukalo z očí, bezedná nouze bez kouska

smyslu, válka se jim zasekla, už po dvou týdnech, jako když se motor pod plnou parou naráz zadrhne.

Zmiňoval jsem se o tom, že toho tlumočnicka jsem už asi někde viděl, a jednoho dne také vyplynulo, že před časem pracoval jako účetní na pile ve Vuokkiniemi, kde jsem pa-běrkoval třísky. Toho času studoval v Leningradu, na pile pracoval jenom přes léto a vyjadřoval se o tom s hlubokým opovržením, snad si připadal jako nedoceněný šlechtic. Ale ani žádný pořádný voják to nebyl, rozkazy nevykonával, zabít nebyl, nehladověl, nemrzl, žádnou odvahu neprojevoval, naopak se choval, jako by měl jakési právo tady být, snad aby vyrovnal starý dluh, Fin i Rus, ale zároveň ani to, ani ono, nikdy jsem z něho nebyl moudrý.

A plukovník Iljušin na tom byl zjevně velmi podobně, přinejmenším mezi nimi každou chvíli panovaly neshody, většinou nad překlady finských zpráv, které zachytili radio-technici a na které jsem se občas měl podívat i já. To pak se mnou zacházeli, jako bych byl něco mezi vězněm a špiónem, častovali mě výhrůžkami a údery pěstí, ale také přátelskými a lichotivými úsměvy, když jsem jim třeba vykládal o terénu kolem města, o jezeru, o cestách a statcích, o vzdálenostech a záludnostech zimy, o nichž neměli ani tušení. Ale i nad tím se hádali, a kdyby na něj plukovník nebyl odkázaný, tak by ho dávno nechal zastřelit, protože vyčerpané lidi, kteří už nebyli schopní boje ani práce, měli Rusové ve zvyku střílet, vojenský soud se konal skoro každý den, dřív jsem o tom jenom slyšel a nevěřil jsem tomu, za život jsem několik Rusů už potkal, správných chlapů, ale teď jsem to viděl na vlastní oči a nezbyvalo mi než tomu uvěřit. Tlumočnick se jmenoval Nikolaj a táhlo mu na třicítku, měl blondaté kudrnaté vlasy a jantarové oči, daleko od sebe jako sluka, a v srdci, zrovna tam, kde plukovník Iljušin choval neklid, jehož se nedokázal zbavit, měl Nikolaj dutinku a v ní jen prázdno, jednou odpoledne jsem si všiml, jak si prohlíží dva chlapce znetvořené výbuchem miny – aniž hnul

brvou –, a napadlo mě, že nikdy neměl kamaráda a nejspíš mu žádný ani nechyběl.

První dny jsem nejen nezamhouřil oka, ale ani jsem nemohl zůstat v domě Luukase a Roosy. Nastěhoval se tam plukovník, který si k sobě vzal stráž a tři poddůstojníky, zatímco tlumočnick a další tři důstojníci si zabrali vymyšlený dům po staré Bábušce.

Nedalo se na ten hnus dívat, všude nanesli a vůbec neuklízeli, na záchod chodili uvnitř, v bíle povlečených postelích spali v oblečení, a ve spáleném městě jsou saze, a takové saze jsou pak úplně všude, v šatech, ve tvářích, po podlahách a na ulici, v obrněných vozech a ve stanech, kočky jich mají plné kožichy – a nikdy nezmizí, smíchají se s prašanem, dál a dál se to množí, vítr to zvíří, taje to a zase mrzne, dostanou se do očí, do nosu, do krku, na plíce, spálené město je nejšpinavější ze všech špinavých měst, je to samé svinstvo.

Ale byli pod neustálou palbou, takže po třech dnech se plukovník i tlumočnick zase vystěhovali a zabydleli se v jakémsi bunkru, který jim ženisté narychlo zřídili v základech po škole, ale ani ho nestihli zastřešit.

Tento pozoruhodný nápad mě zaujal, protože Finové neměli ani letadla, ani těžké dělostřelectvo, v bunkru mrzlo, kamínka žhavili do ruda, ale teplo sálalo rovnou do nebes.

A hned následujícího dne o nás taky plukovník i důstojníci skoro ztratili zájem, odbyli nás několika úsečnými povely a hrstkou vojínů a zmizeli – asi konat zázraky či co –, a pak také pochopili, že i kdybychom se nakrásně pokusili utéci, neměli bychom kam. A když ještě téhož dne kvůli bojovým operacím na jih a na východ od města ustaly lesní práce i práce zbytků stráže, vcelku prostě jsem oddíl opustil, vrátil jsem se do domu Luukase a Roosy a usadil jsem se tam, jako bych to dostal rozkazem.

Zatopil jsem, ohřál jsem si vodu a uklízel jsem po Rusech a vytíral jsem a všechno jsem umýval, až padla tma a noc,

a to už jsem z domu nevyšel. Vyškrábal jsem se po schodech do podkrovní a zalezl jsem do Markkovy postele, Markku zrovna bojoval někde u Karelské šíje a někdy tou dobou v boji padl, což jsem ale tehdy nevěděl, ležel jsem v posteli, už zase čistě povlečené, a přemýšlel jsem o tom, že se za vlast bije odvázněji než já, padl na taipalské frontě, která prý byla desetkrát hroznější než Suomussalmi, prozatím, ještě jsme nedospěli ani do půlky prosince, ale už jsem dostal odpověď na otázku, kterou jsem si ještě zhruba týden předtím neuměl ani představit – ano, přežil jsem to. Pokud jsem tedy dokázal dostatečně vnímat, jestli jsem živý, nebo mrtvý, nějak mi to nešlo od sebe odlišit, ale jestli zvládnou tyhle první bezesné dny naplněné prací, tak zvládnou všechno, naplnil mě nový druh klidu.

Nazítří ráno jsem se jako obvykle dostavil na nástupiště před Štěkouna, obdržel jsem rozkazy a pustil jsem se do práce jako dřív, nevypadalo to, že by mě rotmistr nebo někdo jiný postrádal. Když se i tenhle den kupodivu nachýlil ke konci, vrátil jsem se domů a pokračoval v úklidu – všude bylo plno sazí, zametal jsem, drhl rýžákem, seškrabával a umýval, přestože jsem měl spát, však už mi to došlo, nedostatek spánku a špína jsou dvě strany téže mince, zániku. Šel kolem jeden důstojník, nahlédl dovnitř a zeptal se – pokud jsem to správně pochopil –, k čemu je to dobré, že tu uklízím uprostřed války, a když pochopil, že mám v úmyslu tu bydlet, posměšně zakroutil hlavou.

Příštího dne se k tomu úplně stejně postavil i Štěkoun – jestli se chci nechat zabít, je to moje věc, jeho věc to každopádně není. A od té chvíle jsem byl vždycky tam, kde jsem být měl.

Bezpečnost práce se tím ale nijak nezvýšila. Navíc tihle dřevaři nebyli na kácení stromů vůbec zvyklí a hlídku, kterou čas od času vyslali, aby nás kryla, netvořili zrovna elitní vojáci: rozestavili se kolem kusu lesa, zalehli do sněhu a čekali, my jsme zatím vtrhli do lesa, pomocí dynamitu – můj

nápad – jsme pokáceli stromy a očištěné kmeny jsme koňmo tahali do města, všechno muselo jít ráz naráz, a taky že šlo, celou dobu, co jsme pracovali. V okolí města bez ustání šlehaly plameny z nějakých deseti až dvanácti obřích požářišť, jazyky ohně splývaly s bílým kouřem na popelavě šedé obloze. Ale Rusové se od toho vůbec nezahřáli, mráz se jim usadil v kloubech, spali málo, skoro se nemyli a už ode dne, kdy přišli, dostávali jídlo i vodku na příděl...

Jednou ráno se ke mně přiřtil rozčilený Nikolaj s tím, že se „nepříteli“ podařilo odříznout nám i cestu k hranici, kudy už dávno měly dorazit posily, celá pancéřová divize, a teď jen pár kilometrů před městem narážely do finských zátarasů jak vosy do okenní tabulky. Jinak řečeno jsme byli úplně odříznuti, o několik tisícovek lidí víc, než tu kdy žilo.

Zásoby jídla, pohonných hmot a munice Iljušinovi shazovali z letadel, ale balíky padaly za čáru a snažit se je donést bylo životu nebezpečné. „Nepřítele“ jsme nikdy ani nezahlédli, vzal na sebe podobu neviditelných strašidýlek a ve dne v noci se proháněl po závějích – pohled to byl podivuhodný, muži a koně pochodují, najednou se sklátí, jako by loutky odstříhl od provázků, a pak se z dálky ozvou výstřely, přidušené výkřiky ryb pod metrovou krustou ledu; každý den jsme přišli o víc mužů, než Štěkoun se svými lidmi dokázal nahradit. A když stáhli jednu velkou jednotku, aby posílili kritickou pozici na Hulkonniemi, zbylo nás jenom sedm, sedm dřevařů, kteří měli za úkol zásobovat dřevem na otop celé město, ohořelé nahé město pod ocelově těžkým polárním nebem.

Byla to ale dobrá šestka, tihle zbylí dřevaři, svým způsobem, svým pozoruhodným způsobem, několik jich už les znalo a zažili i mrazy, i když ne pětatřicet pod nulou, a postupně se mi podařilo si u nich vybudovat respekt, protože jsem nikdy nedal najevo ani známku strachu či únavy, což mělo za následek, že jakmile jsme tehdy ráno zjistili, že nás

skrouhli a ponechali svému osudu, tak se kolem mě srotili, jako bych byl poslední naděje, před níž mohli v téhle válce, které tlumočnick začal říkat bílé peklo, sepnout zmrzlé ruce a modlit se.

Byl mezi námi i jeden ne víc než sedmnáctiletý chlapec z nějaké vesnice za Oněgou, který už sekyru v rukou zjevně držel, dokázal v sobě potlačit strach a všechnu přidělenou práci zpravidla bez řečí odvedl. Taky jsem si všiml, že si vždycky sežene dost jídla, většinou ho kradl ostatním, že spí při každé příležitosti a že si umí poradit s koňmi. Domlouvali jsme se rukama nohama, ale šlo nám to dobře, takže zanedlouho byl schopen si některé lehčí posunky přeložit. Jmenoval se Michail, podle tlumočnicka vyrostl ve výchovném ústavu a nikdy neprojevoval respekt vůči zákonům ani vůči armádnímu aparátu, jemuž se z neznámého důvodu dostal do spárů, a byl vůbec první, kdo mi kdy řekl, že jsem „anděl“. Později mě také nazval „nadějí“, popřípadě „poslední nadějí“, nebo dokonce „odvahou“ a „svobodou“, to byla první slova, o něž mi dosavadní ruskou slovní zásobu obohatila válka. Jsou tací, kteří se domnívají, že Rusové stojí za hovno, osobně jsem si tohle ale nikdy nemyslel, i když jsou v mnoha směrech zvláštní, odnepaměti.

Tři dny poté, co jsme osiřeli, se mi potvrdilo, že i důstojníkům už začalo docházet, co jsem zač, a možná hlavně co jim chybí. Nespál jsem ani slabou hodinku, když se ke mně do domu Luukase a Roosy osobně dostavil tlumočnick Nikolaj, vzbudil mě a svým ostrým hlasem na mě hulákal, že dřevaři dneska nechtějí do práce, ať jim vyhrožuje, jak chce, mám se hlásit u Iljušina, okamžitě.

Krčil se při tom na podlaze hned za dveřmi, protože se bál, že ho skrz jinovatkou pokreslená okna zastřelí, a když jsem vstal a bez jediného náznaku obav jsem se oblékal, všiml jsem si, jak se třese strachy. V kuchyni čekali dva vojíni, také seděli zády přitisknutí ke stěně. Ven do šedého sněhu se ze dveří vyplazili jako rousnice. A k úkrytu běželi

přikrčení a kličkovali ode zdi ke zdi, Nikolaj zrovna tak, zato já jsem si to krácel středem, jako by se nechumelilo, muž na cestě do práce v dobách, kdy se ještě ozývají boží zvony, a nebyla v tom ani odvaha, ani vypočítavost, nedokážu to vysvětlit, ale zkrátka mi došlo, že tohle se dá přežít jenom jedním způsobem, mým způsobem.

Znovu jsem Iljušina spatřil za necelý týden. Tváře už neměl tak bílé, hořely mu, jak je to běžné, když člověk bez přestání přebíhá mezi třeskutými mrazy a prudkými vedry, ještě více pohubl, byl roztěkanější a rozrušenější, na rozhovor se mnou zjevně přistoupil jen velmi nerad.

Pověděl mi – prostřednictvím Nikolaje –, že se mám s dřevaři sebrat a z lesa se nevracet, dokud nebudeme mít dost dřeva pro celý prapor na tři dny, čeká totiž mohutný útok, a jakmile se rozběhne, tak kdo se objeví za čarou, ať jsme to třeba my, do pár minut je po něm! Na závěr mi ještě sdělil, že jestli si s tím neporadím, bude strhávat další domy ve městě a dřevaře nechá zastřelit, jednoho po druhém.

„Máš je snad rád, ne?“

Pohlédl jsem mu do strnulých očí, jako bych nechápal, co má na mysli, a odvětil jsem, že vyhrožovat mi nemusí.

Na to mlčel.

Než jsme vešli do bunkru, kde se ukrýval Michail a jeho parta – chlapec mezi nimi zastával roli jakéhosi vůdce, čehož si byl Nikolaj vědom –, tlumočník mi pověděl, že jim já mám rozkázat, aby šli ven, a říct jim, že to vypadá na klidný den a že s sebou dostaneme větší hlídku, zkrátka je naprosto nezbytné zajistit dost dříví.

Vešel jsem dovnitř a zopakoval to po něm, jako bych to říkal sám za sebe. Nikolaj předstíral, že tlumočí. Na ustrašenou skvadru to nijak nezapůsobilo, nikdo nehnul ani brvou, Michail jen procedil skrze zuby, že radši chcípnou ve městě než v tom bílém pekle.

S Nikolajem jsme pokračovali v divadélku. Zařval jsem

na ně, aby se postavili do pozoru, když k nim někdo mluví, a vysvětlil jsem jim, že je lepší pracovat než sedět v téhle kobce, že dostanou najíst, a slíbil jsem, že nad nimi osobně budu držet ochrannou ruku... Začali se pomalu zvedat, nejdříve Michail, potom uzlík nervů s útlými končetinami, v civilu učitel z obecné školy u Ilmeňského jezera, tři dny předtím propukl v pláč a od té doby nepřestal. Co jsme se znali, neslyšel jsem od něj ani slovo, ale mohl mít kolem čtyřicítky a vypadal spíše jako nějaký hmyz než jako člověk, přestože Nikolaj tvrdil, že dokud se mu nerozbily brýle, dal se jako voják normálně použít, teď byl ale prakticky slepý, jmenoval se Suslov.

Celtou na strážní věži se prohnala kulometná salva a sjela do kulatiny opevnění, vrhli jsme se na zem, Nikolaj nadával, rusky i finsky.

„Jak můžou být pořád vzhůru?“ vyhrkl, když se postavil a oprašoval ze sebe sníh a piliny.

„Však oni se vyspí dost.“

„Jen tak, co?“ pohlédl na mě opovržlivě.

„Není to jen tak. Vyžaduje to přísnou disciplínu.“

Bylo mi zřejmé, že jsem zašel příliš daleko. Ale také jsem věděl, že dávno minuly doby, kdy mě mohl zabít a mít z toho potěšení. Místo toho jsme se na sebe podívali jako spiklenci ve světě, který nepatří ani jednomu z nás, a na okamžik nás to uchlácholilo, takže jsem mohl navrhnout:

„Myslím, že bys měl velení nad pěšáky, co je s námi chceš dneska poslat, svěřit Michailovi. A dej mu pušku.“

„Proč?“

„Aby je vůbec ukočíroval, dřevaře i vojáky.“

„To nejde a ty to víš.“

„Tak o to požádej Iljušina. Dneska žádný klidný den nebude.“

„Je to ještě dítě.“

„Ale větší chlap než všichni ostatní.“

Tlumočník na mne dlouze pohlédl, vystrachal balíček tabáku a zapálil si cigaretu, zatímco dřevaři jen stáli a ohlíželi

se jeden po druhém, jako by čekali, kdo se z nich zhroutí první.

„Posadte se,“ řekl jsem jim rukama, jako farář. Vrhli krátký pohled na tlumočníka, který si ničeho ani nevšiml, a pak se usadili na zem, hlavu si opřeli o kolena, jako vždycky, když ani nespali, ani nebyli vzhůru.

Michail ale zůstal stát s pohledem upřeným na Nikolajovu cigaretu, vypadal jako nervózní kunovité zvířátko, takový norek, a kdyby neměl tak dokonale kulatý obličej, který se k hubenému tělu vůbec nehodil a působil oproti němu dobrácky a přátelsky, mohl to být celkem pěkný mužský.

„Můžu to zkusit,“ vyhrkl z ničeho nic Nikolaj, podal cigaretu Michailovi a zmizel.

Za půl hodiny se vrátil s velitelem pěšáků a prohlásil, že Michailovi velení svěřit nelze, je to neřízená střela.

„Co se dá dělat,“ odvětil jsem.

Velitel pěšáků se jmenoval Fjodor, měl hodnost seržanta, mohlo mu být něco málo přes dvacet. Už jsme ho s sebou měli několikrát a vždycky se staral spíše o to, aby ochránil svoje vojáky než nás. Navíc měl pořád nutkání se k dřevařům chovat jako k dobytku, komandoval je, aby dělali něco, co už dávno dělali – makat, neflákat se... celou řadou úplně blbých nápadů nás vystavoval nebezpečí, zatímco si se svojí jednotkou ležel v bezpečí závějí.

„Tak mu vyříd,“ prohlásil jsem a hlavou jsem ukázal na Fjodora, „že si o něm myslím, že je zbabělec, a nevěřím mu.“

V Nikolajovi hrklo.

„To myslíš vážně?“

„Myslím.“

„To je mi jasné, že to myslíš vážně, ale když mu to řeknu, budeme to s ním mít ještě těžší.“

„Jen mu to řekni, aspoň mu bude jasné, že to víš i ty, že je zbabělec.“

Nikolaj se mlčky zamyslel.

„Připravte se,“ zavelel – jak jsem pochopil – dřevařům. A zatímco se pomalu zvedali, slyšel jsem ho něco syknout na Fjodora. Seržantovi se rozsvítily tváře do ruda, ale nepohlédl na mě ani koutkem oka, tak jsem se dovtípil, že Nikolaj zdroj nespokojenosti neprozradil. A když jsme nasedali na koně, málem mi připadlo, že mám v podivném tlumočnickovi nového kamaráda, v každém případě jsem zachytil signál, že se mnou chce držet basu, z čehož bychom případně mohli těžit oba dva, možná, tenhle chlapík byl obestřen mnoha nejasnostmi.

Práce jako obvykle připomínala vojenský útok, Fjodorovi vojáci utvořili dvě skupiny a příkřčením vběhli mezi stromy, zalehli do pozic a zajistili les, takže jsme tam mohli vběhnout my, tři muži připevňovali k patám stromů dynamit a tři další kolem náloží upevnili jednoduché gumové clony, aby se výbuch opřel do kmene, a postarali se o to, aby stromy padaly směrem od města.

Pokáceli jsme naráz vždycky patnáct dvacet stromů a čekali jsme, dokud nám Fjodor nedá znamení, že vzduch je čistý, na což ovšem často kašlal. Ne tak dneska. Zařval, jen co první skvadra měla práci hotovou, takže jsme mohli přivést koně, což bylo ze všeho nejnebezpečnější, protože jsme nemohli vést velikánská k smrti vyděšená zvířata a plazit se při tom. Ale jakmile jsme je tam zavedli, mohli jsme se za ně schovávat. A koně to taky odnášeli ze všech nejhůř, protože rubání dřeva – tedy kromě polní kuchyně – se stalo nejoblíbenějším terčem Finů, možná důležitějším než samotné pozice, soudě podle toho, jak po nás stříleli. Nemůžu za sebe říct, že bych to na jejich místě dělal nějak jinak – seberes jim dřevo a vymrznou! V takových podmínkách, čtyřicet pod nulou, a později ještě přituhlo, je to první jasná strategie, která napadne kdejakého troubu.

Hned od začátku mi vadilo, že musíme pracovat za světla, i když skoro celý den byla tma. Pro moje námitky neměl ale

Štěkoun ani Iljušin žádné pochopení a možná to ani nehrálo roli, protože dostat dřevaře ven ve tmě bylo ještě těžší než za světla.

Přesto jsem ale dělal, co se dalo, abychom za světla co nejvíc času promrhali, hledal jsem výmluvy, něco jsem rozbil, co se muselo opravit ve městě, a částečně z toho pramenily neshody mezi mnou a Fjodorem.

Jednou ráno jsme ale už během první šichty přišli o dva koně, Suslov se znovu zhroutil a jednoho Fjodorova muže střelili do krku. Seržant se s ním vypravil do lazaretu, okamžitě jsem se postaral o to, abychom si kolem sebe z pěti šesti neodvětvených stromů postavili hradbu, v jedné proláklině, takže jsme si mohli v jakémsi bezpečí sednout, rozdělát oheň a nechat ty nejvyčerpanější vyspat se na hromadě větví, přičemž my dva s Michaiem jsme předstírali, že pracujeme. Když se Fjodor vrátil, ještě jsme se nepohnuli z místa, ale už bylo odpoledne a padla tma.

Zbavili jsme se kruhové hradby, jednoduše jsme ji vyhodili do vzduchu, a Fjodor se ani nesnažil skrývat vztek. Ale zřejmě si pamatoval, jak ho napomenul tlumočník – alespoň mi to tak přišlo –, a neviděl jiné východisko než vydat povel k dalšímu manévru.

Provedli jsme ještě jednu operaci, bez potíží, jenom sem tam jsme v dálce zaslechli výstřely, pak jsme se pustili do další šichty, a teprve když už byla hluboká noc, prohlásil Fjodor, že to stačí, už je promrzlý až na kost.

Ze všech sil jsme se snažili nedat najevo, jak se nám ulevilo, to aby bylo jemu a případně i nadřízeným jasné, kdo že práci odpískal, tak jsme to dělali každý den, byl to jeden z prvních grifů, které jsme se naučili, když nepočítám drobné sabotáže.

Dorazili jsme do města, k hromadě kulatiny, kterou jsme svozili a jež vypadala jako zamrzlé obří mraveniště. Fjodor na ni pohlédl, pokýval hlavou, že to bude pro tenhle zatra-

cený den určitě stačit, a odpochoval s oddílem do úkrytu pro nové rozkazy, anebo aby se vypařil, co já vím, možná se vyspat, zatímco my jsme se dál mořili se dřevem, tentokrát za dohledu dvou Štěkounových drábů, co jen dřepěli u ohně, chlastali vodku a dělali si z nás dobrý den, zvlášť se naváželi do poloslepého učitele Suslova, jenž teď nicméně vydržel víc než obyčejně, protože se pár hodin prospal.